

DAN GEORGE UZA¹, ROMÂNIA

Cuvinte-cheie: mituri astrale, calendar popular, Sfânta Parascheva, Sfântul Dumitru, Sfânta Ecaterina, Venus, Luceafăr, Soare, Lună.

Mituri astrale în calendarul țaranului român

Rezumat

În tradiția populară, sfinții întruchipează adesea forțe cosmice, mai degrabă decât figuri pur religioase. Trei sfinți români de toamnă — Parascheva, Dumitru și Ecaterina — păstrează mituri astrale mai vechi sub formele lor creștin-ortodoxe. Sfânta Parascheva (14 octombrie) este interpretată ca o versiune creștinată a lui Venus. Numele ei („Vineri”, ziua lui Venus) și o legendă în care aceasta scapă de pericol transformându-se într-un izvor evocă miturile antice ale Afroditei și apariția și dispariția ciclică a planetei Venus. Sfântul Dumitru (26 octombrie) este interpretat în cheie solară. O legendă aromână despre un mire sortit să se înece este interpretată ca o alegorie a Soarelui care traversează ecuatorul ceresc la echinocțiul de toamnă și coboară în jumătatea întunecată a anului. Mireasa tăcută reprezintă Luna și fazele sale. Sfânta Ecaterina (25 noiembrie) reflectă mitologia lunară. Frumusețea, virginitatea și refuzul ei de a se căsători oglindesc tema antică a uniunii neîmplinite dintre Soare și Lună, în timp ce credințele populare care o asociază cu nebunia evocă asocierile tradiționale cu instabilitatea lunară. Împreună, acești sfinți formează o triadă astrală ascunsă — Venus, Soarele și Luna — arătând cum cosmologia precreștină a supraviețuit în calendarul popular românesc.

¹ Membru fondator, Societatea Română pentru Astronomie Culturală.

Keywords: astral myths, folk calendar, Saint Parascheva, Saint Demetrius, Saint Catherine, Venus, Morning Star (Luceafăr), Sun, Moon.

Astral Myths in the Romanian Peasant Calendar

Summary

In folk tradition, saints often embody cosmic forces rather than purely religious figures. Three Romanian autumn saints—Parascheva, Dumitru, and Ecaterina—preserve older astral myths in their Christian-Orthodox forms. Saint Parascheva (14 October) is interpreted as a Christianized version of Venus. Her name (“Friday,” the day traditionally associated with Venus) and a legend in which she escapes danger by transforming herself into a spring evoke the ancient myths of Aphrodite and the cyclical appearance and disappearance of the planet Venus. Saint Demetrius (26 October) is interpreted in a solar key. An Aromanian legend about a bridegroom destined to drown is interpreted as an allegory of the Sun crossing the celestial equator at the autumnal equinox and descending into the dark half of the year. The silent bride represents the Moon and its phases. Saint Catherine (25 November) reflects lunar mythology. Her beauty, virginity, and refusal to marry mirror the ancient theme of the unfulfilled union between the Sun and the Moon, while folk beliefs associating her with madness recall traditional connections between the Moon and mental instability. Together, these saints form a hidden astral triad—Venus, the Sun, and the Moon—demonstrating how pre-Christian cosmology survived within the Romanian folk calendar.

Mituri astrale în calendarul țăranului român

În imaginarul țăranului român, sfinții nu au fost niciodată simple figuri bisericești. Ei au absorbit, de-a lungul secolelor, straturi de mitologie veche, ritmuri cosmice, ecouri ale observațiilor cerești făcute cu uimire și teamă. Dincolo de hagiografiile canonice, în tradiția populară s-au păstrat relicve ale unei lecturi astrale ale lumii: lumina, mișcarea astrelor, renașterea și moartea cerului sunt transcrise în vieți de sfinți, legende și credințe rituale.

Articolul de față explorează trei astfel de figuri – Sfânta Parascheva, Sfântul Dumitru și Sfânta Ecaterina – ca măști ale unor mituri cosmice. Fiecare poartă, în felul ei, amintirea unei logici cerești: Venus, Soarele, Luna. Împreună, ele formează o hartă discretă a modului în care cosmosul s-a infiltrat în calendarul românesc.

Prezenta analiză nu caută să stabilească o genealogie istorică neîntreruptă, ci mai degrabă să ilumineze persistența unor structuri mitologice astrale.

1. Sf. Parascheva – 14 octombrie

Suntem de părere că mitul planetei Venus a fost tradus în limbaj creștin popular prin figura Sfintei Parascheva. În greacă, *paraskevi* înseamnă „vineri”, iar ziua de vineri este, din Antichitate, ziua lui Venus (*dies Veneris*). Coincidență? Greu de crezut.

Românii basarabeni povestesc legenda unui izvor numit al Sfintei Paraschiva, în următorul context: „De mult, de foarte mult, pe când pe aci mișuiau hoardele tătărești, o bandă de tătari a pus mâna pe o fată de o frumusețe mare, care se numea Paraschiva. Prizoniera a fost vândută în haremul unui pașă din Akkerman. Pașa, cum a văzut acea fată, a căzut fermecat de atâta frumusețe și a voit s-o înduplece cu fel de fel de daruri scumpe, ca să-i fie nevastă. Dar totul a fost în zadar: fata n-a voit să se facă cadână. Atunci pașa a turbat de mânie și într-o noapte a voit s-a ia cu sila, însă fata a izbutit să fugă din harem. Soldații trimiși s-o prindă au găsit-o pe malul limanului și, când erau să pună mâna pe dânsa, ea s-a prefăcut într-un izvor.”[...]

La suprafață, povestea este o legendă de sfințenie tipic populară: o tânără de mare frumusețe (atribut esențial al zeiței Venus) refuză ispita trupească și preferă moartea sau transfigurarea. Creștinismul a reinterpretat aici un vechi mit al femeii-lumină care nu poate fi posedată. Ea scapă violenței prin metamorfoză, devenind apă vie — izvor.

Am văzut că numele „Parascheva” înseamnă „Vineri” (ziua lui Venus). Legenda o prezintă ca pe o fată de o frumusețe neomenească, adică o „stea” între stele — o descriere care, în limbaj popular, se aplică tocmai Luceafărului de seară sau de dimineață, adică celui mai strălucitor astru. Ea este „prizonieră” într-un harem — imagine care poate fi citită ca prizonieratul planetei între alte stele de pe boltă, un cer dominat de forțele „masculine”

(Soarele, războinicul Marte etc.). Dar, spre deosebire de celelalte stele, Venus nu aparține nopții: ea se arată doar în amurg sau în zori, și dispare odată ce întunericul se instalează complet. Astfel, fuga ei „într-o noapte” din harem devine o metaforă a mișcării lui Venus, care nu rămâne niciodată pe cerul nopții adânci. Pașa, stăpânul haremului, poate fi văzut ca forța solară sau masculină care încearcă să posede lumina feminină (Venus). Soldații trimiși după ea sunt stelele sau planetele nopții adânci, dar niciunul nu o poate prinde — pentru că Venus nu aparține lumii lor.

În mitul antic, Afrodita (Venus) se naște din spuma mării — adică din întâlnirea dintre cer și apă, dintre principiul masculin (cerul, spiritul) și cel feminin (marea, materia). Nașterea ei are loc la suprafața apei, la marginea dintre tărâmurile. În legenda basarabească, Parascheva se transformă în izvor tocmai pe malul limanului, adică într-un loc asemănător: acolo unde apele curgătoare ale râului se întâlnesc cu apele sărate ale mării, unde mișcarea se unește cu liniștea. Este același spațiu simbolic al nașterii sau renașterii luminii, al trecerii dintr-o stare în alta. Acolo se naște Afrodita — acolo dispare Parascheva. Ambele momente marchează ciclul luminos al planetei Venus: apariția și ascunderea ei la orizont. Izvorul simbolizează lumina care coboară în materie, „apa cerului” ce hrănește pământul — un motiv clasic al zeiței Venus.

În cheie astronomică, legenda vorbește despre apariția și dispariția ciclică a lui Venus, „fata din harem” care scapă nopții fugind către zori. Este momentul coborârii lui Venus sub orizont, când „dispare” pentru ochiul omenesc, retrăgându-se în lumea nevăzută. Într-un fel, Sfânta Parascheva ar putea fi creștinarea unei vechi zeități a luminii feminine, un simbol ceresc transformat în figură morală și duhovnicească.

În lectura populară, sub haina sfintei se ascunde o stea. O stea feminină, luminoasă, neposedabilă — așa cum este, pentru ochiul omului, planeta Venus. Mitul fetei care scapă prin metamorfoză devine, astfel, mitul astral al luminii care nu poate fi prinsă în noaptea adâncă.

Sfânta Parascheva este, în această cheie, Venus creștinată: lumina feminină care apare și dispare la marginea lumii, izvorând în fiecare ciclu din întâlnirea cerului cu apa.

2. Sf. Dumitru – 26 octombrie

Tradiția populară nu îl plasează pe Sfântul Dumitru în roluri pur etice sau istorice, ci îl transformă într-un reglator cosmic al luminii. Spre deosebire de Parascheva–Venus, figură feminină a luminii evanescente, Dumitru păstrează în el dinamica Soarelui, mai exact momentul în care acesta părăsește lumea vizibilă.

Legenda aromână de mai jos, care îl leagă pe Sfântul Dumitru de ursitoarele unui tânăr mire și de moartea acestuia în apele unui râu, este una dintre cele mai rafinate alegorii cosmice păstrate în tradiția românească. În spatele narațiunii aparent moralizatoare, mitul ascunde o lectură astrală subtilă, în care Soarele și Luna joacă rolurile de mire și mireasă, iar râul, ca ecuator ceresc, devine un important hotar solar.

Legenda îi prezintă pe Sf. Gheorghe și Dumitru asistând la momentul când Ursitoarele hotărăsc soarta unui băiat. Cea mică decide ca băiatul să moară înecat când trece un râu, în timpul nunții. Sfinții le spun părinților să-i cheme și pe ei la nuntă, iar aceștia nu uită să-i poftască. Sf. Dumitru schimbă calul cu mirele, să fie sigur că are un cal bun. Dar calul stropește cu coada când trec râul. Mirelui atât îi trebuie, câțiva stropi de apă ...și moare. Sfinții se duc la Dumnezeu și cer îndurare. Dumnezeu le spune că nu are zile de dat, cel mult poate să fie de acord cu un transfer de zile din partea familiei. Familia refuză. Singură mireasa și-ar împărți zilele cu bărbatul ei, dar nu are voie să vorbească (așa este la aromâni). Atunci, ea își despletește părul și îl împarte cu mâna în două – jumătate mie, jumătate lui. De aceea, fetele aromânce se piaptână cu cărare la mijloc.

Mirele destinat morții prin înec nu este altul decât Soarele, aflat la capătul drumului său anual. Râul peste care trece în timpul nunții sale, la echinocțiul autumnal, este de fapt ecuatorul ceresc, iar traversarea lui semnifică trecerea sau coborârea din emisfera luminii în cea acvatică, a întunericului – din jumătatea superioară în cea inferioară a eclipticii. Moartea mirelui „prin apă” reprezintă, deci, coborârea Soarelui sub planul lumii vizibile. Apa nu e o pedeapsă, ci o poartă care nu poate fi evitată în ciuda eforturilor sfântului: Soarele intră în tărâmul umbrelor, acolo unde lumina se purifică pentru a renaște, în sens prograd, adică de la dreapta spre stânga.

Faptul că episodul se petrece la aproximativ o lună după echinocțiul de toamnă nu este întâmplător. Legenda nu descrie doar „moartea Soarelui toamna”, ci un moment precis din calendarul ceresc: prima conjuncție Soare–Lună după echinocțiul de toamnă, adică prima Lună Nouă a semestrului întunecat. În acest punct al cerului, Soarele, deja coborât în emisfera inferioară a eclipticii, se unește cu Luna invizibilă – mireasa – și se îneacă simbolic în apele cerului. Această unire marchează începutul domniei întunericului, când lumina se retrage și timpul intră sub stăpânirea lui Sânmedru. Mireasa este Luna, cea care primește și reflectă lumina solară. Moartea Soarelui coincide, simbolic, cu Luna Nouă, momentul conjuncției, când lumina solară dispare și de pe chipul Lunii. Gestul ei final – acela de a-și desface părul și de a-l împărți în două, „jumătate mie, jumătate lui” – nu este un act de doliu, ci o cosmogramă. Părul, firele de lumină, reprezintă strălucirea solară reflectată; împărțirea lui marchează împărțirea lunii în fazele sale principale. Jumătate pentru ea – primul pătrar, când Luna crește, reținând lumina în jumătatea proprie. Jumătate pentru el – ultimul pătrar, când Luna descrește, restituind lumina Soarelui. Mireasa care nu poate vorbi este Luna tăcută a pătrarului – ea nu grăiește, ci arată, prin imagine, ordinea invizibilă a cerului.

Legenda aromână despre ursitoarele mirelui desenează, în limbaj mitic, topografia cerului: Soarele-mire aflat la capătul drumului, traversând „râul” – ecuator ceresc la începutul semestrului întunecat, Luna-mireasă absorbind lumina lui în timpul conjuncției, despărțirea, împărțirea părului, reînceperea ciclului.

Este, așadar, un mit al morții și renașterii solare, filtrat prin hagiografie. Dacă Parascheva vorbește despre lumina feminină care scapă, Dumitru spune povestea luminii masculine care se cufundă în ape pentru a reînvia.

3. Sf. Ecaterina – 25 noiembrie

Dacă Parascheva este Venus, iar Dumitru poartă ritmurile Soarelui, Ecaterina este Luna în ipostaza ei de stăpână a ciclurilor, a nehotărârii, a frumuseții periculoase și a instabilității sacre.

În legende, ea apare ca o fecioară nobilă din Alexandria, de o frumusețe rară, extrem de înțeleaptă și hotărâtă să nu se căsătorească decât cu un bărbat care să-i egaleze sau chiar să-i întrecă darurile: frumusețea, inteligența, noblețea și bogăția.

„Ea fiind de optsprezece ani, era foarte frumoasă, de statură înaltă și foarte înțeleaptă. Iar fecioara Ecaterina, ca o înțeleaptă ce era, foarte mult iubea fecioria și nicidecum nu voia să se mărite; a zis către dâșii: „De voiți ca să mă mărit, apoi aflați-mi un tânăr care să fie asemeni mie, cu patru daruri, cum sunt eu, și atunci îl voi lua de bărbat, pentru că mai nevrednic și mai prost decât mine nu voiesc a lua“. Atunci un preot creștin i-a spus: „Eu știu un tânăr minunat, care fără asemănare te întrece pe tine în toate darurile care ai zis că ai; pentru că frumusețea lui întrece strălucirea soarelui, iar înțelepciunea lui îndreptează toate făpturile, și pe cele simțite, și pe cele gândite. Apoi visteria bogăției lui se împarte în toată lumea și niciodată nu se împuținează, ci cu cât ea este împărțită, tot mai mult se înmulțește; iar neamul lui cel bun este negrăit, neajuns și neștiut... Acest tânăr nu are tată pe pământ, ci s-a născut negrăit mai presus de fire, dintr-o fecioară de bun neam, prea curată și prea sfântă“...

La prima vedere, pare o simplă poveste de convertire și misticism creștin. Dar dacă privim dincolo de suprafață, se conturează o altă poveste: un mit astral vechi, rescris în cheie creștină. Un basm despre Soare și Lună.

În miturile indo-europene, Luna este adesea o putere feminină retrasă, solitară, imprevizibilă, uneori chiar ostilă unirii cu Soarele. Numeroase tradiții – de la cele baltice până la cele românești – cunosc tema „nunții neîmplinite” dintre Soare și Lună, separați după o vinovăție sau o încălcare cosmică. În unele povești populare românești, chiar Soarele este cel care ar fi dorit să se căsătorească cu sora lui, Luna, însă Dumnezeu îi desparte și le trasează traiectorii celeste distincte.

Ecaterina este descrisă ca o fecioară de o frumusețe neasemuită, „de optsprezece ani”, aflată la vârsta maturității, dar refuzând constant să se mărite. Vârsta ei nu este întâmplătoare. În astronomie, există un ciclu cunoscut sub numele de ciclul Saros, care are o durată de aproximativ 18 ani și 11 zile. Este perioada în care eclipsele de Lună și de Soare se repetă în aproape aceeași configurație: unirile dintre Soare și Lună. Faptul că Ecaterina își pune ca condiție ca viitorul mire să fie „asemeni ei”, egal în daruri, este semnificativ. În astronomie și mitologie, Luna nu este „inferioară”, ci o stăpână cu ritmuri, cicluri, logici proprii. Ea își cere un partener cosmic cu aceeași măsură – cerință imposibilă pe pământ, dar naturală într-o mitologie astrală.

Preotul îi dezvăluie Ecaterinei portretul unui tânăr „fără asemănare”, ale cărui însușiri depășesc cele ale fecioarei „în toate”. Descrierea nu este doar teologică – este un inventar exact al caracteristicilor Soarelui în mitologia arhaică. Dacă frumusețea lui „întrece” chiar

Soarele, înseamnă că el este Soarele însuși, dar numit prin hiperbolă pentru a-l desprinde de realitatea fizică. E tipic pentru hagiografie să supra-semantizeze un personaj divin: „mai strălucitor decât soarele” e un mod de a spune „de esență solară”. „Înțelepciunea lui îndreptează toate fapăturile” deoarece, în cosmologiile vechi, Soarele nu este doar o lumină fizică, ci o inteligență ordonatoare: el marchează ritmul, măsura, direcția, dă „dreptate” naturii prin ciclicitatea lui. Dar poate cea mai clară dintre dovezile că avem de-a face cu un mit astral este aceea că „visteria lui se împarte în toată lumea și nu se împuținează”: singurul „bun” care se împarte fără să se împuțineze este lumina – dar și căldura, energia solară de care depinde întreaga agricultură.

Nu întâmplător, o sfântă asociată cu Luna își are sărbătoarea exact acum, când Luna domină cerul: nopțile sunt mai lungi, lumina se reduce. În mitologia populară, în preajma sărbătorilor de la finele lui noiembrie, lumea este traversată de ritmuri lunare puternice: vise, premoniții, magie, încercări de ghicit, practici de protecție.

În credințele populare, se mai crede și că Sfânta Ecaterina „a fost nebună”, motiv pentru care se ține post în gospodărie „ca să apere oamenii de boli și de nebuneală”. Această trăsătură nu se regăsește în hagiografie – e un adaos popular evident. Și acest adaos ne spune exact ceea ce trebuie: nebuneala este un atribut lunatic. Luna e asociată în mod tradițional cu instabilitatea mintală, cu viziunile, somnambulismul, delirul sacru. În toate culturile, Luna este ambivalentă: protectoare și primejdioasă, frumoasă și periculoasă, pură și sălbatică. Faptul că postul de Sfânta Ecaterina este apotropaic – protejează împotriva dezordinii interioare – confirmă funcția ei de zeiță-lună „domesticită” de creștinism, dar încă activă în mentalitatea rurală.

Legende despre Sfânta Ecaterina sunt un exemplu tipic de supraviețuire a mitului astral într-o poveste creștină. În spatele portretului sfintei se ascunde Luna – puterea feminină schimbătoare, luminoasă și periculoasă –, iar în spatele tânărului minunat se află Soarele, stăpânul luminii neîmpuținabile.

Ecaterina se înscrie în marele mit indo-european al „nunții neîmplinite” dintre Soare și Lună. Faptul că are „optsprezece ani” trimite către ciclul Saros; refuzul de a se căsători vorbește despre separarea de Soare; „nebuneala” din credințele populare o fixează în zona puterilor lunare.

În această lectură, tânărul minunat este Soarele, iar Ecaterina, fecioara schimbătoare, reprezintă Luna – partenera cosmică necesară, dar niciodată supusă, oscilând între lumină și umbră.

Legende despre Parascheva, Dumitru și Ecaterina sunt capsule de memorie astrală, fragmente dintr-o cosmologie populară care a supraviețuit creștinării prin adaptare.

- Parascheva păstrează strălucirea lui Venus, lumina care se arată și dispare.
- Dumitru păstrează drama Soarelui, mirele cosmic care moare în ape pentru

a renaște.

- Ecaterina păstrează ritmul Lunii, frumusețea oscilantă și puterea ciclurilor nocturne.

Împreună, cele trei figuri alcătuiesc o triadă astrală ascunsă sub nume de sfinți: o Venus creștină, un Soare călător și o Lună fecioară. Sub limbajul creștin se vede, încă, vechiul cer al țăranului român, în care astrele nu erau simple lumini, ci ființe vii, cu voințe, iubiri, drumuri și însoțiri.

Acest prim studiu, concentrat pe sfinții de toamnă, deschide calea către o reevaluare completă a calendarului popular. Câte alte figuri, de la Sângeorz la Sântandrei, ascund în spatele lor hărți ale unui cer de mult uitat?

Bibliografie

Ghinoiu, I., *Calendarul țăranului român. Zile și mituri*, Univers Enciclopedic Gold, București, 2017.

Olteanu, A., *Calendarele poporului român*, Paideia, București, 2001.

Otescu, I., *Credințele țăranului român despre cer și stele*, Astromix, Cluj-Napoca, 2025.

Pamfile, T., *Cerul și podoabele lui după credințele poporului român*, Paideia, București, 2001.

Ionică, I. I., *Reprezentarea cerului la țăranul român. Mituri și constelații din Drăguș*, Astromix, Cluj-Napoca, 2025.

Uza D-G., *Semne cerești și rosturi lumești: astronomie și astrologie în calendarul țăranului român*, Astromix, Cluj-Napoca, 2025.